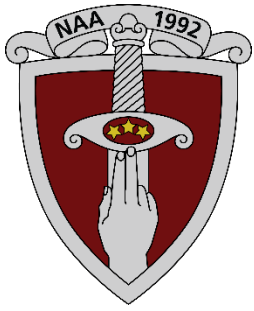

**Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs**

Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā

**Ieva Bērziņa
2018**

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā

Dr.sc.pol. Ieva Bērziņa 2018

Ieva Bērziņa (ieva.berzina@mil.lv)
Drošības un stratēģiskās pētniecības
centra vadošā pētniece

Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības
centrs Ezermalas iela 8, LV-1017, Rīga,
Latvija <http://www.naa.mil.lv>

Autore: Dr.sc.pol. Ieva Bērziņa
Maketētāja: Maija Graudiņa
Literārā redaktore: Gundega Blumberga
Vāka foto: Vilnis Bērziņš

Pētījums atspoguļo Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra pētnieces personīgo viedokli un secinājumus.

© 2018 Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Jūnijs 2018

Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā

Ievads

Patriotisms ir viena no valsts aizsardzības mācības programmas tēmām, jo līdztekus citiem uzdevumiem Jaunsardzes un informācijas centra (JIC) funkcija ir arī jaunatnes pilsoniskās apziņas un patriotisma veicināšana. Lai izveidotu pamatotu patriotisma apmācības programmu, tiek īstenots praktiski orientēts pētījums, kura mērķis ir apkopot un strukturēt zinātnisku informāciju par patriotismu pasaulē un Latvijā, lai patriotisma apmācības programmas izstrādes gaitā varētu izmantot zināšanās balstītu pieeju. Pētījuma projekta mērķa sasniegšanai tika īstenoti divi savstarpēji saistīti uzdevumi: 1) patriotisma teorētisko pamatu izpēte; 2) pētījums Latvijas sabiedrībā.

Pētījuma teorētisko bāzi veido zinātniskas publikācijas par patriotisma vēsturisko attīstību, dažādām patriotisma koncepcijām un modeļiem, patriotisma saistību ar ētiku, izglītību, karadarbību un citām jomām. Teorētiskie avoti tiek izmantoti gan patriotisma apmācības programmas satura izstrādei, gan veidojot pieeju Latvijas sabiedrības uzskatu izpētei, lai iegūtie dati būtu saprotami un salīdzināmi kontekstā ar pasaules tendencēm. Lauka darbam tika formulēti šādi pētījuma jautājumi:

1. Kā jaunieši un sabiedrība kopumā izprot jēdzienu “patriotisms”?
2. Kādi faktori veicina, bet kādi mazina patriotismu Latvijas valstij?
3. Kāds ir kopējais sabiedrības un valsts attiecību fons Latvijā patriotisma kontekstā?
4. Kāda ir Jaunsardzes loma un iespējas patriotiskajā audzināšanā?
5. Kā Jaunsardzē notiek sadarbība starp dažādu etnisko grupu pārstāvjiem?

Pētījuma īstenošanai tika izmantotas jauktas pētījumu metodes. 2017. gada oktobrī sadarbībā ar pētījumu centru SKDS tika veiktas 12 fokusa grupu diskusijas, kuru mērķis bija iegūt Latvijas jauniešu un viņu vecāku padziļinātus uzskatus saistībā ar pētījuma jautājumiem. Kvalitatīvā pētījuma dati nav vispārināmi, taču tie dod iespēju iegūt niansētu izpratni par sabiedrībā pastāvošajiem uzskatiem un attieksmi, kā arī kalpo par pamatu kvantitatīvā pētījuma anketas izstrādē. Fokusa grupu dalībnieku atlase tika veikta pēc šādiem kritērijiem: 1) vecums (jaunieši un vecāki ar bērniem no 10 līdz 15 gadiem); 2) ģimenē lietotā valoda (latviešu un krievu); 3) ir vai nav Jaunsardzē (JS); 4) dzīvesvieta (Rīga, Daugavpils un Valmiera). Kopumā fokusa grupu diskusijās piedalījās 91 respondents, vienas fokusa grupas vidējais ilgums bija 100 minūtes. Fokusa grupu diskusijas tika strukturētas piecās daļās atbilstoši pētījuma jautājumiem: 1) sabiedrības un valsts attiecības Latvijā; 2) jēdziena “patriotisms” saturs; 3) patriotiskā audzināšana Jaunsardzē; 4) sapratne un sadarbība starp dažādām etniskām grupām. Konkrētie jautājumi tika pielāgoti grupām atkarībā no vecuma un dalības Jaunsardzē. Fokusa grupās iegūtā informācija sniedz padziļinātu ieskatu Latvijas sabiedrības uzskatos saistībā ar definētajiem pētījuma jautājumiem. Vairāku fokusa grupās konstatēto viedokļu izplatība tika izmērīta arī kvantitatīvi.

Laika periodā no 2018. gada 5. līdz 17. janvārim pētījumu centrs SKDS veica nacionāli reprezentatīvu kvantitatīvo aptauju, izmantojot tiešās intervijas respondentu dzīvesvietās.

Tika aptaujāts 1001 respondents vecumā no 18 līdz 74 gadiem visos Latvijas reģionos. Aptaujas anketa tika izstrādāta, izmantojot fokusa grupās iegūto informāciju, kā arī pētījumu centra SKDS 2008. gadā veikto aptauju “Situācija patriotisma jomā Latvijas sabiedrībā”, kas deva iespēju gūt priekšstatu par tendencēm desmit gadu griezumā. Latvijas sabiedrības uzskati par patriotismu tika iegūti, arī izmantojot Starptautiskās sociālo pētījumu programmas Nacionālā identitāte III – ISSP 2013 datus.¹

Galvenais pētījuma secinājums ir tāds, ka Latvijas sabiedrības izpratnē jēdziens “Latvijas valsts” tiek nošķirts no politikas, kas izskaidro, kāpēc Latvijā vienlaikus pastāv gan ļoti augsts patriotisma līmenis, gan augsta neapmierinātība ar politiskajiem, sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem. Latvijas sabiedrības apolitiskums tiek identificēts kā ilgtermiņa problēma, kas kavē kopējo valsts attīstību, jo tā nav iespējama bez izglītotas un aktīvas pilsoniskās sabiedrības. Lai risinātu šo problēmu, tiek izvirzīts mērķis attīstīt un veicināt pilsonisko patriotismu, kas tiek definēts kā “konstruktīvi kritiska un aktīva līdzdalība politiskajos procesos ar mērķi veicināt kopējo labumu, valsts un tautiešu labklājību un attīstību”. Šī patriotisma izpratne tiks likta patriotiskās audzināšanas pamatā gan Jaunsardzē, gan mācību programmā “Valsts aizsardzības mācība”.

Kas ir patriotisms?

Patriotisms ir mīlestība pret savu valsti, kas šķietami ir vienkārša formula, tomēr dziļāks ieskats šī jēdziena dažādajās interpretācijās un vēsturiskajā attīstībā rāda tā sarežģīto un pretrunīgo būtību. Problēmējautājumi, uz kuriem atbildes meklējuši izcili pasaules domātāji, ir saistīti ar pretrunām, kas rodas universālām morālām vērtībām nonākot konfliktā ar lojalitāti noteiktai politiskai kopienai, patriotisma un nacionālisma mijiedarbībā etniski daudzveidīgās sabiedrībās, centienos salāgot patriotisku sentimentalitāti un kritisko domāšanu izglītības sistēmā un citām. Daudzi no šiem jautājumiem ir tādi, uz kuriem ir neiespējami sniegt vienu pareizo atbildi, līdz ar to patriotisma teorētiskā doma ir spraigu diskusiju piesātināta, turklāt domātāji ne tikai apstrīd cits cita argumentus, bet arī paši maina savus uzskatus laika gaitā. Šajā nodaļā tiek sniegts neliels ieskats teorētiķu piedāvātajās patriotisma definīcijās, kā arī dažos zinātniskajā literatūrā izmantajos patriotisma klasifikācijas veidos.

Teorētiskā literatūra piedāvā plašu patriotisma definīciju klāstu, kas dod iespēju izdalīt vairākas šī jēdziena sastāvdaļas. Pirmkārt, patriotisms ir **radošas jūtas**. R. Kostermana (R. Kosterman) un S. Fešbaha (S. Feshbach) skatījumā patriotisms ir emocionālā saikne ar valsti, ko veido tādas jūtas kā mīlestība pret valsti un lepnums par to². K. A. Epiahs (K. A. Appiah) raksta, ka patriotisms drīzāk ir sentiments nevis ideoloģija³, kas sevī ietver tādas spēcīgas emocijas kā lepnums un kauns⁴. R. Odi (R. Audi) norāda, ka patriotisms var izraisīt

¹ ISSP Research Group (2015): International Social Survey Programme: National Identity III ISSP 2013. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5950 Data file Version 2.0.0, doi: 10.4232/1.12312

² Kosterman, R., Feshbach, S. (1989). Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic attitudes. *Political Psychology* 10(2), 257-274, p. 271, <http://www.jstor.org/stable/3791647>

³ Appiah, K. W. (1997). Cosmopolitan Patriots. *Critical Inquiry* 23(3), 617-639, p. 619, <http://www.jstor.org/stable/1344038>

⁴ *Ibid.*, 622.

kā nacionālu paškritiku un apmulsumu, tā nacionālu lepnumu.⁵ Patriotisma kontekstā minēto jūtu spektrs ir plašs, tomēr ne visas jūtas attiecībā pret valsti ir patriotisms. Piemēram, nicinājums un naidis nav patriotisms, jo šāda attieksme ir postoša attiecībā pret valsti. Patriotisms ir pozitīva un radoša koncepcija, tāpēc patriotisko jūtu centrālā ass ir mīlestība, kas ir aktīva ieinteresētība savas valsts izaugsmē un attīstībā, prieks par tās sasniegumiem un pārdzīvojumi par neveiksmēm. Vēl patriotismu raksturo tādas jūtas kā pateicība par to, ko valsts ir devusi cilvēka attīstībai, piederība valstij, ticība valsts nākotnei, kļūdu piedošana un citas.

M. V. Kosta (*M. V. Costa*) uzskata, ka filosofiskajā domā iespējams identificēt divas pieejas patriotismam – patriotisms kā mīlestība un patriotisms kā lojalitāte. Pirmajā gadījumā tiek akcentētas jūtas, bet otrajā – darbība.⁶ Turpinot domu, M. V. Kosta argumentē, ka šis nošķirums ir nosacīts, jo jūtas rosina uz darbību, bet darbība var izraisīt jūtas.⁷ Tādējādi **pašaiizliedzīgs darbs valsts labā** ir identificējams kā otra nozīmīga patriotisma jēdziena sastāvdaļa. Pētot Dānijas patriotisko sabiedrību vēsturi 18.–19. gadsimtā, Dž. Engelhards (*J. Engelhardt*) secina, ka darbs tēvzemes labā bija viens no svarīgiem laba patriotisma rādītājiem un patriotisms tika pretnostatīts apātījai un savtīgumam.⁸ D. Ārčards (*D. Archard*) arī norāda, ka patriotisms sevī ietver “tikumisku dispozīciju rīkoties noteiktā, bieži vien pašaiizliedzīgā veidā savas valsts labā”.⁹ Šādā aspektā patriotisma pretstats ir korupcija un valsts sagrābšana, kas ir ļaunprātīga un pretlikumīga valsts pārvaldes amatu un valsts resursu izmantošana privātās materiālās labklājības vairošanai. Līdz ar to valsts sekmīgai attīstībai kritiski svarīgi ir tas, lai patriotiska būtu ne tikai sabiedrība, bet pirmkārt politiskā un administratīvā elite.

Piemēram, viens no šķēršļiem nacionālās noturības veidošanā Ukrainā, kas ir identificētas Igaunijas domnīcas *ICDS* pētījumā, ir vērtību plaisa starp valsti un pilsonisko sabiedrību. Ja pilsonisko sabiedrību motivē “patiesss patriotisms, rūpes par nacionālo drošību, demokrātisku konstitucionālo kārtību un centieni pēc spēcīgākām cilvēktiesībām un brīvībām, lielāka sociālā taisnīguma, pilsoņu materiālās un psiholoģiskās labklājības un vides ilgtspējas”, tad administratīvajā elitē dominē tādas postpadomju vērtības kā “lojalitāte augstākai vadībai, nevis nācijai, kalpošana institūcijas un augstākas vadības, nevis sabiedrības interesēm, institūcijas tradīciju un reputācijas saglabāšanas pārākums pār cilvēktiesību, demokrātisku principu un sociālā taisnīguma ievērošanu”.¹⁰ Ne tikai Ukrainas, bet jebkuras valsts sekmīgas attīstības priekšnoteikums ir šādas vērtību plaisas mazināšana.

⁵ Audi, R. (2009). Nationalism, Patriotism, and Cosmopolitanism in an Age of Globalization. *The Journal of Ethics* 13(4), 365-381, p. 368, doi: 10.1007/s10892-009-9068-9

⁶ Costa, M. V. (2017). Patriotism and Civic Virtue. In Sardoc, M. (eds) *Handbook of Patriotism*, Springer, Cham, pp. 2-3, https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-30534-9_6-1

⁷ *Ibid.*, 3.

Engelhardt, J. (2007). Patriotism, Nationalism and Modernity: the Patriotic Societies in the Danish Conglomerate State, 1769–1814. *Nations and Nationalism* 13(2), 205-223, p. 213, <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2007.00278.x>

⁹ Archard, D. (1999). Should We Teach Patriotism? *Studies in Philosophy and Education* 18(3), 157-173, p. 159, <https://doi.org/10.1023/A:1005138406380>

¹⁰ Teperik, D., Jermalavičius, T., Senkiv, G., Dubov, D., Onyshchuk, Y., Pokalchuk, O., Samus, M. (2018). A Route to National Resilience: Building Whole-of-Society Security in Ukraine. *International Centre for Defence and Security*, p. 11, https://uploads.icds.ee/ICDS_Report_A_Route_to_National_Resilience-Building-Whole-of-Society_Security_in_Ukraine_April_2018.pdf

Demokrātiski valsts pārvaldes principi paver iespēju tam, lai valsts vadība tiktu uzticēta patiesiem patriotiem, bet tas nevar notikt bez atbildīgas, izglītotas un kritiski domājošas sabiedrības līdzdalības. Līdz ar to priekšvēlēšanu periodos patriotisms izpaužas kā rūpīga politisko kandidātu līdzšinējo darbu izvērtēšana, kritiska attieksme pret vēlēšanu kampaņu saukļiem un politiķu radītajām pseidoprobēmām, kā arī racionālas diskusijas par politiku ar citiem cilvēkiem, kas var veicināt kopējo sabiedrības politiskās izpratnes un iesaistes līmeni. Tādējādi patriotisms kā darbs valsts labā ir ne tikai piedalīšanās, piemēram, Lielajā talkā, bet arī pilsoniski izglītots prasīgums pret to cilvēku darbu, kam pilsoņi ir uzticējuši atbildību pārvaldīt valsti.

Darbs valsts labā ir cieši saistīts ar trešo patriotisma jēdziena sastāvdaļu – **pienākums pret valsti kā kopīgu projektu**. A. Makintairs (A. MacIntyre) to skaidro tādējādi, ka “patriots ir apņēmies īpašā veidā saistīt [nācijas] pagātni, kas viņam vai viņai ir devusi noteiktu morālo un politisko identitāti, ar savas nācijas nākotnes projektu, kura īstenošana ir viņa vai viņas pienākums”.¹¹ Viņš sīkāk paskaidro arī ideju par “projektu” patriotisma kontekstā: “[...] nācija, kas tiek uztverta kā projekts, [...] kas tādā vai citādā veidā ir dzimis pagātnē un turpinājies tā, ka tika nodibināta morāli atšķirīga kopiena, kas izvirzīja prasību par politisku autonomiju tās dažādās organizētās un institucionalizētās izpausmēs”.¹² Šim domāšanas veidam radniecīga ir arī S. Benas-Poratas (S. Ben-Porath) patriotisma definīcija: “Patriotisms [...] ir piederības sajūta nācijai kā ģeopolitiskam fenomenam, no kura tiek saņemti dažādi materiāli un citu veidu labumi, un pienākums pret nāciju kā kopīgu projektu ar tautiešiem. Šīs jūtas caurvij pagātnes pieredze, šodienas uztvere un nākotnes ekspektācijas [...]”.¹³ Šis patriotisma aspekts rosina uz vairākām nozīmīgām pārdomām. Pirmkārt, patriotisms nav tikai autonomas indivīda attiecības ar valsti kā abstraktu koncepciju, bet arī mijiedarbība ar tautiešiem kopīga mērķa vārdā. Otrkārt, patriotisms ir politiska koncepcija, kas kā minimums paredz vismaz intelektuālu ieinteresētību valsts politiskajos procesos, bet maksimāli – aktīvu līdzdarbošanos tajos. Citiem vārdiem sakot, patriotisms, kas nesniedzas tālāk par dzimtās zemes dabas skaistuma, kultūras vērtību un vēstures apjūsmošanu, ir ierobežots un nepilnīgs.

Līdz ar to ceturrtā patriotisma jēdziena sastāvdaļa ir izpratne par patriotismu kā **pilsonisku tikumu**. Tā ir vairākus gadsimtus veca un plaši izplatīta ideja. Piemēram, Dž. Engelhards min, ka “1751.–72. gadā publicētajā Franču enciklopēdijā patriotisms bija definēts kā politisks tikums”.¹⁴ Dānijā 18.–19. gadsimtā patriotisms attīstījās kā pretstats muižniecībai un aristokrātijai, kuru patrioti uzskatīja par pagrīmušu, savukārt buržuāzija bija tā, kurai bija svarīga tēvzemes un līdzpilsoņu labklājība – tāpat tai piemita pilsonisks tikums,

¹¹ MacIntyre, A. (1984). Is Patriotism a Virtue? The Lindley Lecture, The University of Kansas, p. 14, <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/12398/Is%20Patriotism%20a%20Virtue-1984.pdf>

¹² *Ibid.*, 13-14.

¹³ Ben-Porath, S. (2007). Civic Virtue out of Necessity: Patriotism and Democratic Education. Theory and REsearch in Education 5(1), 41-59, pp. 45-46, doi: 10.1177/1477878507073608

¹⁴ Engelhardt, J. (2007). Patriotism, Nationalism and Modernity: the Patriotic Societies in the Danish Conglomerate State, 1769–1814. Nations and Nationalism 13(2), 205-223, p. 205, <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2007.00278.x>

kas deva godpilnu stāvokli sabiedrībā neatkarīgi no izcelsmes.¹⁵ S. Benas-Poratas skatījumā patriotismu kā pilsonisku tikumu veido pateicība par pagātnes darbībām un apņēmība līdzdarboties projektā, kas balstās izpratnē par kopīgu nākotni.¹⁶ Viņa apraksta patriotismu kā “uz nākotni orientētu pilsonisku tikumu, kas izriet no apņemšanās īstenot kopīgu valsts projektu un kas iekļaujas liberālo pilsonisko tikumu jomā līdz ar taisnīgumu, rūpēm par sabiedrības labklājību, savstarpēju cieņu un citiem plaši atzītiem tikumiem. Tāpat kā citi tikumi, patriotisms ir nepieciešamas demokrātiskas sabiedrības saglabāšanai un uzplaukumam.”¹⁷

Patriotisma kā tikuma politisko aspektu pasvīturo I. Primorata (*I. Primoratz*) skatījums, ka patriotisma objekts ir “ne tikai ģeogrāfiska, bet arī politiska vienība [...], tādējādi patriotisms sevī ietver konstruktīvu līdzdalību savas valsts politiskajā dzīvē. Parasti, ne apolitiska persona, ne anarhists nevar tikt uzskatīts par patriotu.”¹⁸ Ja patriotismu traktē kā pilsonisku tikumu, tad tas vēlreiz liek uzsvērt koncepcijas politisko aspektu. Šajā ziņā ļoti būtisks ir arī A. Makintaira un S. Benas-Poratas akcentētais fokuss uz nākotni un ideja par valsti kā kopīgu projektu, no kā izriet, ka patriotisma kā pilsoniska tikuma attīstībai noteiktā sabiedrībā ir svarīgi formulēt tās nākotnes redzējumu un vērtību pamatu, uz kā tas tiek balstīts. Tā ir atskaites sistēma, kas dod iespēju izvērtēt, vai sabiedrība virzās uz šo mērķi. Tajā pašā laikā jāpiebilst, ka demokrātiskas sabiedrības attīstībā ir svarīgi, lai šis “kopīgais projekts” veidotos augšupejošā pieejā, nevis tiktu politiskās elites uzspiests. To nosaka ne tikai normatīvi, bet arī pragmatiski apsvērumi, jo mākslīgi veidotu patriotismu sabiedrība var uztvert kā propagandu un tādējādi no pilsoniska tikuma pārvērsties netikumā.

Visbeidzot, pēdējā patriotisma jēdziena sastāvdaļa ir **personiskā identitāte**, jo visus iepriekšminētos patriotisma aspektus caurvij ideja, ka patriotisma objekts ir nevis kāda abstrakta valsts, bet tieši “mana valsts”. Identificēšanās ar kādu noteiktu valsti ir viens no elementiem, kas veido patriotisma pamatu, tomēr personiskās identitātes aspektā patriotisms ir morāli diskutabls jēdziens. I. Primorats identificē dažus no šiem problēmjautājumiem. Pirmkārt, identificēšanās ar valsti var būt tikai fakts bez morāla pienākuma izrādīt īpašu ieinteresētību savas valsts un tautiešu labklājībā.¹⁹ Otrkārt, patriotisma morālo vērtību var apšaubīt tādā ziņā, ka tas ir selektīvs un egocentrisks, jo attiecas uz “manu” valsti un “maniem” tautiešiem, un “šāds vienpusējs domāšanas veids var novest pie atziņas, ka arī tribālisms, rasisms un seksisms ir morāli vērtīgi”.²⁰ I. Primorats secina, ka patriotisms “labākajā gadījumā ir morāli pieļaujams”.²¹ Tajā pašā laikā formulējums “mana valsts”

¹⁵ Engelhardt, J. (2007). Patriotism, Nationalism and Modernity: the Patriotic Societies in the Danish Conglomerate State, 1769–1814. *Nations and Nationalism* 13(2), 205-223, p. 216, <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2007.00278.x>

¹⁶ Ben-Porath, S. (2007). Civic Virtue out of Necessity: Patriotism and Democratic Education. *Theory and Research in Education* 5(1), 41-59, p. 46, doi: 10.1177/1477878507073608

¹⁷ *Ibid.*, 45.

¹⁸ Primoratz, I. (2002). Patriotism: A Deflationary View. *The Philosophical Forum* XXXIII(4), 443-458, p. 444, <https://doi.org/10.1111/1467-9191.00005>

¹⁹ *Ibid.*, 445-446.

²⁰ *Ibid.*, 456.

²¹ *Ibid.*, 458.

patriotisma kontekstā ir principiāli svarīgs, jo tas attiecas uz cilvēka un valsts, nevis cilvēka un cilvēces attiecībām. Tādā ziņā patriotisms ir neobjektīvs un morāli diskutabls jēdziens, taču uz to var raudzīties arī kā uz posmu morāli ētiskajā izaugsmē, jo cilvēkam vispirms ir jāiemācās pārkāpt ego robežas ģimenē, kolektīvā un valstī, lai viņš kļūtu ieinteresēts cilvēces kopējā labklājībā un attīstībā.

Patriotisma morālās problēmas teorētiskajā literatūrā tiek risinātas tādējādi, ka tiek identificēti dažādi patriotisma veidi, kas dod iespēju nošķirt morāli nepieņemamas un pieņemamas patriotisma izpausmes. Viens no dalījumiem ir **patiesess patriotisms un pseidopatriotisms**. T. V. Adorno (*T. W. Adorno*), E. Frenkela-Brunsvīka (*E. Frenkel-Brunswik*), D. Levinsons (*D. J. Levinson*), R. N. Sanfords (*R. N. Sanford*) uzskata, ka patiesess patriotisms ir kritiskā izpratnē balstīta mīlestība pret valsti un pieķeršanās nacionālajām vērtībām, kā arī spēja novērtēt un pieņemt citu nāciju vērtības un rīcības veidus arī tad, ja tie nav pieņemami pašam, turpretī pseidopatriotisms ir akla pieķeršanās noteiktām nacionālām kultūras vērtībām, nekritiska pakļaušanās dominējošo grupu rīcības veidam, citu nāciju kā nepiederīgu grupai noliegšana, kā arī imperiālistiska tieksme pēc varas.²² Otra pieeja patriotisma veidu diferencēšanā ir **akls un konstruktīvs patriotisms**. R. T. Šaca (*R. T. Schatz*), E. Stauba (*E. Staub*) un H. Lavina (*H. Lavine*) skatījumā akls patriotisms ir beznosacījumu pozitīvs vērtējums un nešaubīga uzticība, bet konstruktīvs patriotisms ir balstīts konstruktīvā kritikā un kritiskā lojalitātē.²³ Šo autoru veiktajā koledžas studentu pētījumā tika konstatēts, ka akls patriotisms ir saistīts ar atbalstu konservatīvai ideoloģijai un nacionālismam, bet konstruktīvs patriotisms korelē ar augstākiem politiskās līdzdalības rādītājiem.²⁴

E. Davidovs (*E. Davidov*) secina, ka “teorētiskā literatūra izšķir divus nacionālās piederības veidus, kas ir balstīti: 1) nekritiskā lojalitātē un 2) jautājumu uzdošanā, konstruktīvā kritikā un domstarpībās. Pirmais ir nacionālās identitātes negatīvais aspekts, kas tiek apzīmēts ar tādiem jēdzieniem kā nacionālisms, pseidopatriotisms, šovinisms un akls patriotisms, bet otrs ir konstruktīvs un pozitīvs patriotisms, pilsonisks vai politisks nacionālais lepnums par valsts politiskajām institūcijām, kultūru, ekonomiku un sociālās labklājības sistēmu.”²⁵ Šie un iepriekš aprakstītie patriotisma klasifikācijas veidi ļauj secināt, ka konstruktīva kritiskā domāšana ir svarīgs priekšnoteikums tam, lai elites nevarētu patriotismu izmantot par manipulācijas instrumentu un lai tas nekļūtu bīstams grupām, kas nav piederīgas patriotisma objektam, piemēram, etniskajām minoritātēm vai citu valstu pilsoņiem.

Konstruktīva kritiskā domāšana ir visciešāk saistīta ar demokrātiskiem valsts pārvaldes principiem un vērtībām, kas nevar pastāvēt bez aktīvas un izglītotas pilsoņu

²² Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., Sanford, R. N. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Brothers, pp. 107-108.

²³ Schatz, R. T., Staub, E., Lavine, H. (1999). On The Varieties of National Attachment: Blind Versus Constructive Patriotism. *Political Psychology* 20(1), 151-174, p. 153, <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00140>

²⁴ *Ibid.*, 169.

²⁵ Davidov, E. (2009). Measurement Equivalence of Nationalism and Constructive Patriotism in the ISSP: 34 Countries in a Comparative Perspective. *Political Analysis* 17(1), 64-82, p. 65, doi:10.1093/pan/mpn014

līdzdalības. P. Kleingeldas (*P. Kleingeld*) piedāvātie trīs patriotisma veidi – pilsonisks (*civic*, angļu val.), nacionālistisks (*nationalist*, angļu val.) un raksturīgās pazīmēs balstīts (*trait-based*, angļu val.) – precīzāk izskaidro un akcentē pilsoniska patriotisma nozīmi demokrātiskās sabiedrībās.²⁶ Viņas skatījumā **pilsonisks patriotisms** izriet no republikānisma idejām, ka valsts uzdevums ir kalpot pilsoņu kopējām labumam, un patriotiskas mīlestības objekts ir politiskās brīvības un institūcijas, kas tās nodrošina.²⁷ **Nacionālistisks patriotisms** rodas no piederības nacionālai grupai un ir cieši saistīts ar nacionālas valsts ideālu. Attīstoties nacionālismam un nostiprinoties nacionālām valstīm, nacionālisms cieši savijās ar patriotismu un atstāja otrajā plānā republikānisma tradīcijās balstīto patriotisma izpratni.²⁸ Līdz ar to nav pārsteidzoši, ka patriotisma un nacionālisma mijiedarbība un šo jēdzienu nošķīrums ir plaši diskutēta tēma teorētiskajā literatūrā.²⁹ Savukārt **raksturīgās pazīmēs balstīts patriotisms** ir mīlestība pret valsti dēļ tās īpašībām, piemēram, dabas skaistums, sociālās garantijas, personiskās identitātes saistība ar konkrēto valsti.³⁰

P. Kleingeldas pieeja patriotisma veidu klasifikācijai tika izmantota, lai analizētu patriotismu Latvijas sabiedrībā, kā arī lai precizētu patriotiskās audzināšanas uzdevumu valsts aizsardzības mācības kontekstā. Pilsoniskā patriotisma attīstīšana un nostiprināšana ir izvirzīta par mērķi, ņemot vērā divus apsvērumus: 1) Latvijas valstiskuma saglabāšanas nolūkā principiāli svarīga ir mūsu valsts spēja iekļauties un būt piederīgai demokrātiskajam pasaules spēka centram³¹; 2) Latvijas sabiedrība ir etniski daudzveidīga un pilsoniskā patriotisma koncepcija ar tās fokusu uz republikānisma idejām var būt efektīva platforma gan sadarbības veidošanai starp dažādām etniskām grupām, gan plašas mazināšanai starp valsti un sabiedrību, kas ir identificētas kā divas būtiskākās ievainojamības nacionālās drošības kontekstā.³² Patriotiskās audzināšanas kontekstā pilsoniskais patriotisms ir definēts kā **“konstruktīvi kritiska un aktīva līdzdalība politiskajos procesos ar mērķi veicināt kopējo labumu, valsts un tautiešu labklājību un attīstību”**. Latvijas sabiedrības pētījums dod iespēju novērtēt, kāda veida patriotisms šobrīd pastāv Latvijā, un formulēt pilsoniskā patriotisma attīstību arī kā vienu no valsts ilgtermiņa attīstības mērķiem.

²⁶ Kleingeld, P. (2000). Kantian Patriotism. *Philosophy & Public Affairs* 29(4), 313-341, <http://www.jstor.org/stable/2672829>

²⁷ *Ibid.*, 317.

²⁸ *Ibid.*, 319.

²⁹ Piemēram, sk. Druckman, D. (1994). Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective, *Mershon International Studies Review* 38(1), 43-68, <http://www.jstor.org/stable/222610>; Gans, C. (2003) *The Limits of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press; Kemmelmeier, M., Winter, D. G. (2008). Sowing Patriotism, But Reaping Nationalism? Consequences of Exposure to the American Flag. *Political Psychology* 29(6), 859-879, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2008.00670.x>

³⁰ Kleingeld, P. (2000). Kantian Patriotism. *Philosophy & Public Affairs* 29(4), 313-341, p. 321, <http://www.jstor.org/stable/2672829>

³¹ Bērziņa, I. (2018). Pilsoniskais Patriotisms Latvijas attīstībai un drošībai. *Tēvijas Sargs*, 3, Marts, <http://www.tevijassargs.lv/ts/pilsoniskais-patriotisms-latvijas-attistibai-un-drosibai/>

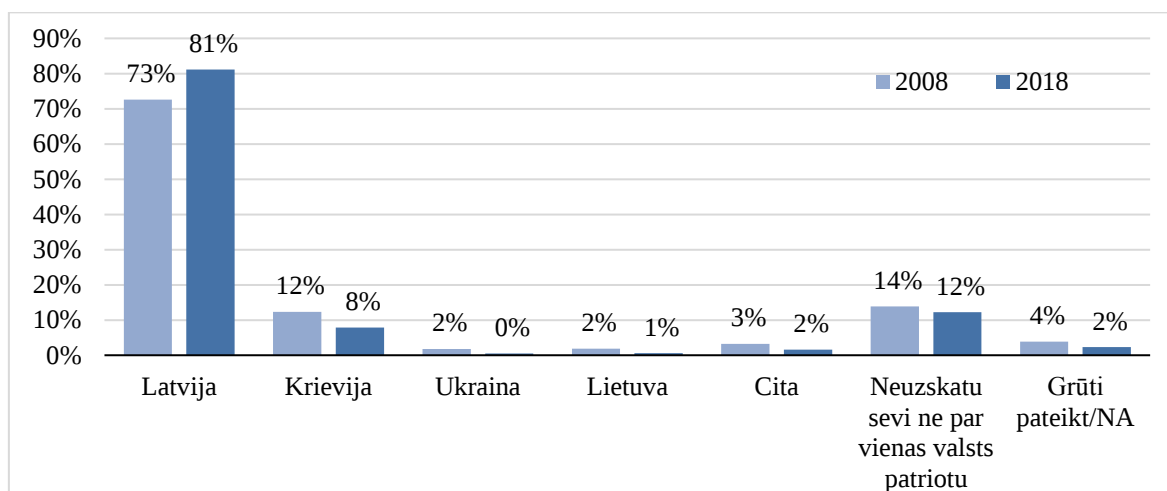
³² Bērziņa, I. (Red.) (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, p. 3, <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikācijas/WP%2004-2016.ashx>

Patriotisma līmenis un izpratne Latvijā

Socioloģiskajās aptaujās 2008. un 2018. gadā tika uzdots jautājums: “Cilvēki mēdz sevi saistīt ar dažādām valstīm atkarībā no tā, kurā dzīvo pats, kurā ir dzimis, kuras pilsonis ir pašlaik, kurā valstī ir dzīvojuši senči u.c. Sakiet, lūdzu, par kuras valsts vai kuru valstu patriotu Jūs sevi uzskatāt?” (1. attēls). Aptauju rezultāti rāda, ka patriotisma līmenis Latvijā ir augsts un ilgtermiņā tam ir tendence pieaugt, jo 2008. gadā sevi par Latvijas patriotiem uzskatīja 73 % respondentu, bet 2018. gadā – 81 %. Turpretī Krievijas patriotu skaits desmit gadu laikā Latvijā ir samazinājies no 12 % līdz 8 %, kas rāda, ka saikne ar Krieviju Latvijas sabiedrībā mazinās.

Ja šie rādītāji tiek aplūkoti ģimenē lietotās valodas griezumā (2. attēls), tad redzams, ka 90 % sabiedrības, kas ģimenē lieto latviešu valodu, uzskata sevi par Latvijas patriotiem. Par Latvijas patriotiem sevi uzskata arī 66 % no tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri ģimenē lieto krievu valodu. Tikai 19 % krieviski runājošo atzīst, ka ir Krievijas patrioti, un skaitliski tikpat liela grupa neuzskata sevi ne par vienas valsts patriotu. Tas nozīmē, ka patriotisma līmeni Latvijā iespējams padarīt vēl augstāku, veidojot dialogu ar Latvijas krievvalodīgajiem un veicinot viņu piederības sajūtu, jo latviskajā sabiedrības daļā to cilvēku skaits, kas sevi neuzskata par nevienas valsts patriotu, ir tikai 8 %. Iespējams, ka savstarpējā sapratnē un cieņā veidotas ciešākas attiecības ar Latviju krieviski runājošo grupā vēl vairāk samazinās arī saikni ar Krieviju.

1.attēls. Par kuras valsts vai kuru valstu patriotu Jūs sevi uzskatāt?

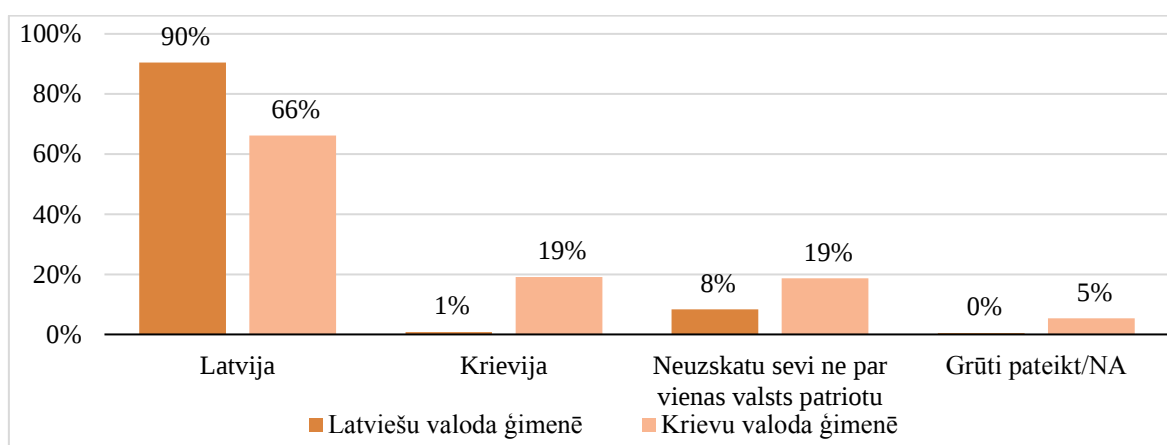

Avoti: SKDS. (2008). Situācija patriotisma jomā Latvijas sabiedrībā: Latvijas iedzīvotāju aptauja. SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja

Tomēr Starptautisko sociālo aptauju programmas (ISSP) nacionālās identitātes pētījums rāda, ka, lai arī Latvijas sabiedrībā ir augsts patriotisma līmenis, tomēr pastāv arī augsta neapmierinātība ar sociāli ekonomiskajiem procesiem (3. attēls). Piemēram, 53 % Latvijas respondentu vispār nelepojas ar savas valsts sociālās drošības sistēmu, 45 % vispār nelepojas ar taisnīgu attieksmi pret visām sabiedrības grupām, 39 % – ar Latvijas ekonomiskajiem sasniegumiem. Paradokss, ka Latvijā vienlaikus pastāv gan augsts patriotisma līmenis, gan augsta neapmierinātība ar sociāli ekonomiskajiem procesiem, ir izskaidrojams ar to, ka Latvijas sabiedrības izpratnē jēdziens “Latvijas valsts” nav saistīts ar

politiku ne pozitīvā, ne negatīvā nozīmē (4. attēls). Jautājuma “Ar ko no šī Jums primāri asociējas jēdziens “Latvijas valsts”” atbilžu variantos tika izmantota P. Kleingeldas patriotisma klasifikācijas ideja (sk. 9. lpp.), kur atbilžu variants “ģeogrāfiska teritorija, dzimtene, ģimene, daba” attiecas uz raksturīgās pazīmēs balstītu patriotismu; atbilžu variants “vienīgā vieta pasaulē, kur iespējama latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšana un attīstība” attiecas uz nacionālistisku patriotismu, bet atbilžu variants “demokrātiskas politiskas institūcijas un brīvības, ko tās nodrošina (vārda, pulcēšanās, pārvietošanās, reliģiskā u.c.)” attiecas uz pilsonisko patriotismu. Ņemot vērā Latvijas sabiedrības neapmierinātību ar valsts pārvaldi, politiskā kontekstā tika iekļauts arī negatīvs atbilžu variants “valsts vara, kas ir atsvešināta no sabiedrības un nerūpējas par iedzīvotāju vajadzībām”.

2.attēls. Par kuras valsts vai kuru valstu patriotu Jūs sevi uzskatāt?

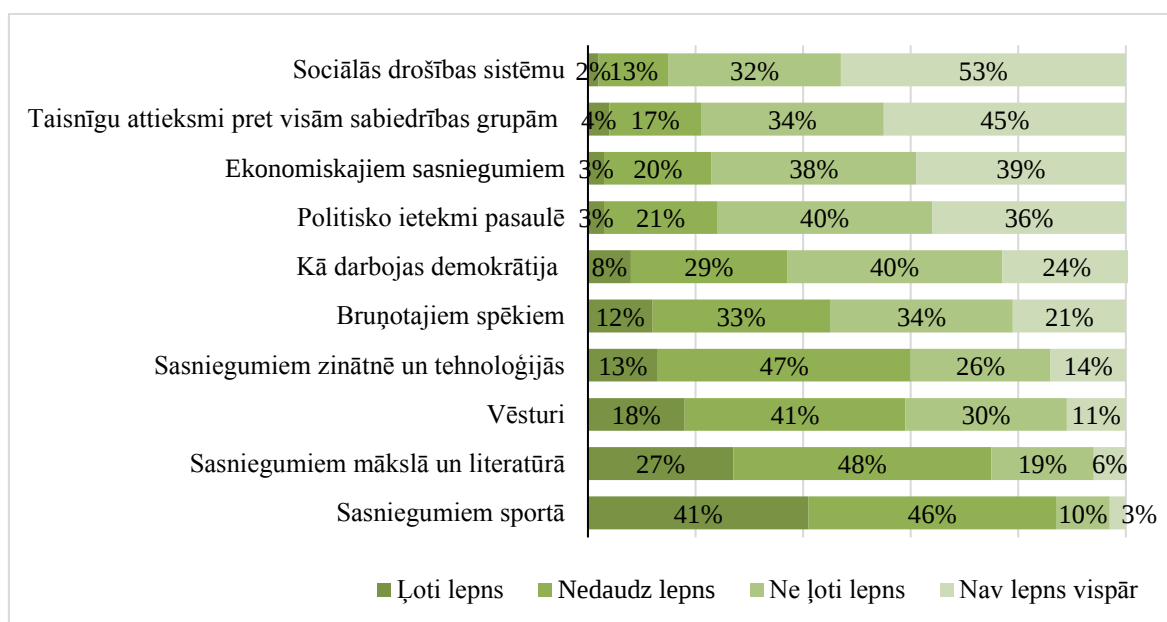
Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja

Iegūtie pētījuma rezultāti rāda, ka lielākā daļa Latvijas sabiedrības jeb 65 % jēdzienu “Latvijas valsts” primāri saista ar nepolitiskiem elementiem. Turklāt šis uzskats vienlīdz lielā mērā ir raksturīgs gan sabiedrības daļai, kura ģimenē lieto latviešu valodu (62 %), gan krievu valodu (70%). To apstiprina arī fokusa grupās iegūtā informācija, kurās tika minēts, ka Latvijas valsts ir mājas, dzimtene, daba, maza valsts, cilvēki un draugi, kultūra, senči un tēvzeme, zeme un teritorija, dzīvesvieta u.c. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrībā šobrīd dominē raksturīgās pazīmēs balstīts patriotisms. Nacionālistisks patriotisms ir izplatīts mazākā mērā, jo Satversmes preambulā definētā Latvijas valsts pastāvēšanas jēga gūst atsaucību tikai 19 % Latvijas sabiedrības – lielākā mērā latviskajā sabiedrības daļā (26 %), bet tikai 7 % Latvijas krievvalodīgo to asociē ar Latvijas valsti. Savukārt divi pēdējie atbilžu varianti uzskatāmi rāda Latvijas sabiedrības apolitisko raksturu, jo republikānisma tradīcijās balstītie principi ir aktuāli tikai 3 % Latvijas iedzīvotāju, savukārt, negatīvs un kritisks Latvijas valsts politiskās iekārtas raksturojums guva atsaucību tikai 9 % respondentu. Līdz ar to var secināt, ka Latvijas sabiedrība ir patriotiska un savu valsti mīloša tāpēc, ka jēdziens “Latvijas valsts” tiek saistīts ar ģeogrāfisku teritoriju, dzimteni, ģimeni un dabu, kas lielākoties izraisa pozitīvas emocijas.

Ņemot vērā, ka priekšstats par valsti fokusa grupu dalībniekiem pamatā bija saistīts ar personiskiem un nepolitiskiem elementiem, fokusa grupu dalībniekiem īpaši tika vaicāts par politikas un politiķu saistību ar valsti, lai noskaidrotu viņu uzskatus un attieksmi pret valsti

politiskā kontekstā. Lielāka daļa respondentu abās valodu grupās atzina, ka politika un politiķi ir daļa no valsts, tomēr valsts ir kaut kas vairāk, proti, iepriekš uzskaitītie personiskie un nepolitiskie elementi. Tajā pašā laikā vairāki respondenti norādīja, ka valstij un politikai vajadzētu būt saistītai, bet daži pilnībā nodalīja politiku no valsts: “*Mums ir izveidojušās trīs grupas: valsts, valdība un tauta.*” (Daugavpils, vecāki, krievu valoda, nav JS) Citā fokusa grupā līdzīgā veidā tika precizēts jautājums par to, kā sabiedrība uztver Latvijas valsti: “*Valsts – tas ir valdība? Jūs domājat varu? Vai Latviju? Tās ir dažādas lietas.*” (Rīga, vecāki, krievu valoda, nav JS) Tādu pašu viedokli puda arī vecāki latviešu valodas grupā: “*Sabiedrība ir atsevišķi, un valsts ir atsevišķi.*” (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

3.attēls. Cik lepns esat par savas valsts...

Avots: ISSP Research Group. 2015: International Social Survey Programme: National Identity III ISSP 2013. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5950 Data file Version 2.0.0, doi: 10.4232/1.12312

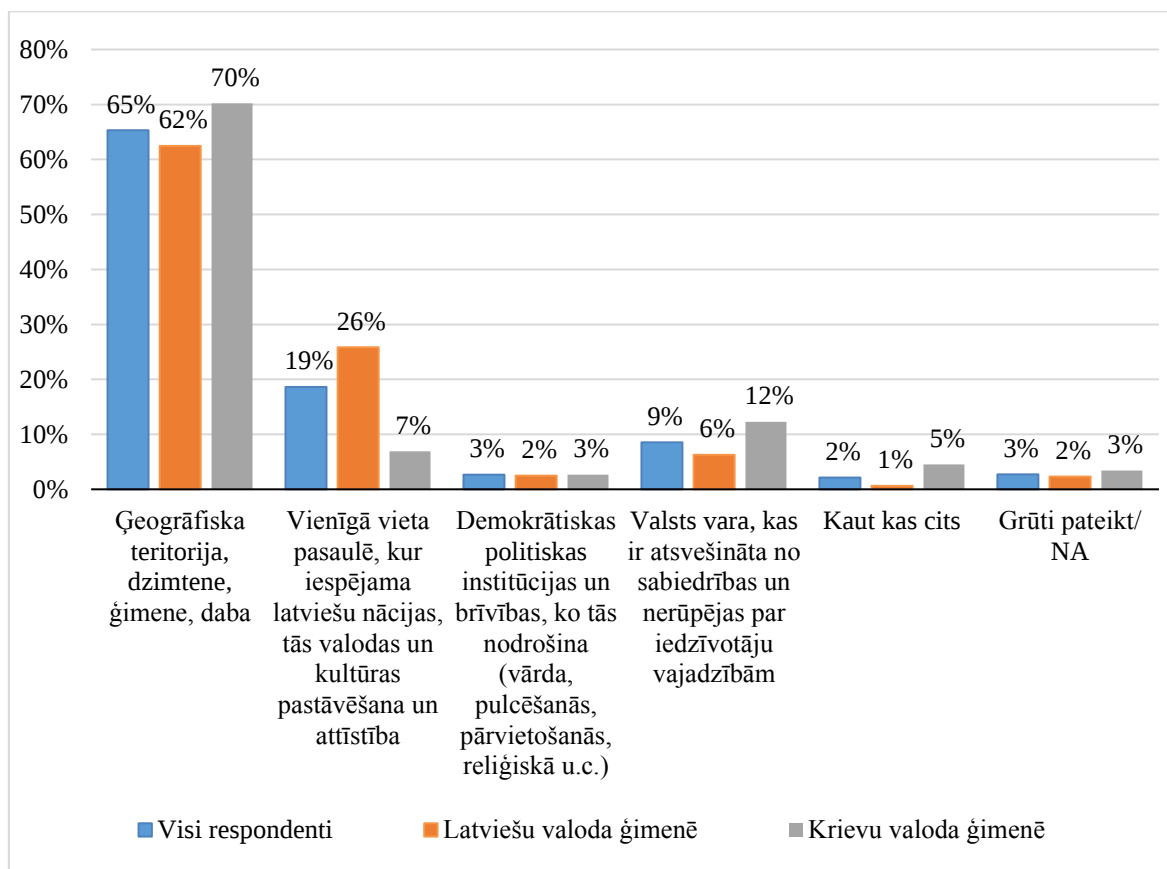
Var izvirzīt pieņēmumu, ka visticamāk Latvijas sabiedrības izpratnē jēdziens “valsts” tiek nodalīts no politikas tāpēc, ka politiķiem un politikai kā tādai ir negatīvs tēls. Iespējams, šī valsts jēdziena dalīšana tiek izmantota kā psiholoģisks aizsargmehānisms, lai būtu iespējams realizēt mīlestību pret valsti politiskā sistēmā, par kuru ir izveidots negatīvs priekšstats kombinācijā ar sajūtu, ka to nav iespējams mainīt (atbilstoši 2016. gadā veiktai SKDS aptaujai, 70 % Latvijas iedzīvotāju piekrīt apgalvojumam, ka “Tādiem cilvēkiem kā Jūs nav nekādas ietekmes uz to, ko un kā dara Latvijas Saeima un valdība”³³). Šo nošķirumu var redzēt arī respondentu minētajās atbildēs uz jautājumu: “Kuras piecas lietas Jums visvairāk liek justies kā patriotam, izjust lepnumu par Latviju?” Pieci svarīgākie faktori, kas liek justies kā patriotam un izjust lepnumu par Latviju: 1) dabas skaistums, sakoptība (64 %); 2) panākumi un sasniegumi sportā (38 %); 3) Latvijas kultūra (36 %); 4) Dziesmu un deju svētki (36 %); 5) tas, ka dzīvo Latvijā (34 %).³⁴ Šie rādītāji vēlreiz apstiprina, ka Latvijas sabiedrībā dominē raksturīgās pazīmēs balstīts patriotisms.

³³ SKDS. (2016). Latvijas sabiedrības aptauja.

³⁴ SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja.

Savukārt pieci svarīgākie faktori, kas traucē būt Latvijas patriotam, ir saistīti ar politiku un ekonomiku: 1) zems dzīves līmenis, nabadzība (39 %); 2) valsts nerūpējas par saviem iedzīvotājiem, nenodrošina sociālās garantijas (38 %); 3) politiķu attieksme, nekompetence, nevēlēšanās ieklausīties, skandāli, intrigas (38 %); 4) korupcija (36 %); 5) ekonomiskie procesi, lejupslīde (32 %).³⁵ Šie pētījuma rezultāti rāda, ka Latvijas attīstībai kritiski svarīgi ir tas, lai arī politiskā elite būtu patiesi patriotiska, politiski izglītota un profesionāla, kas ir viens no priekšnoteikumiem, lai mainītu sabiedrības negatīvo viedokli par politiku un politiķiem.

4.attēls. Ar ko no šī Jums primāri asociējas jēdziens “Latvijas valsts”?

Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja

Viens no biežāk minētajiem fokusa grupu dalībnieku kritiskajiem komentāriem par politiķiem bija tas, ka viņi izmanto valsti savām vajadzībām: “Nē, viņiem nav domāšana par valsti – stutēt vai vadīt. Viņiem ir domāšana kā savus makus papildināt, kā veidot savu biznesu.” (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS) Ar šo cieši saistīts ir otrs kritisks viedoklis par politiķiem, proti, ka viņi nestrādā sabiedrības labā un nedara neko lietderīgu. Vēl viens negatīvs viedoklis saistībā ar politiķiem ir priekšstats, ka pastāv nevienlīdzība starp politiķiem un pārējo sabiedrību, ko pamatā veido trīs elementi – augstprātīga attieksme pret sabiedrību, lielākas algas nekā pārējiem iedzīvotājiem, kā arī iespēja izvairīties no atbildības likuma priekšā: “Man šķiet, ka, ja politiķis izdarītu kaut ko sliktu un parastais cilvēks izdarītu kaut ko sliktu, politiķis izdarītu tā, lai uz viņu pievērtu acis uz to visu.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS)

³⁵ SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja.

Tajā pašā laikā abu valodu jauniešu grupās varēja konstatēt arī mazāk kritiskus viedokļus par politiku nekā vecāku grupās. Pirmkārt, jaunieši atzina, ka starp politiķiem ir gan godprātīgi, gan savtīgi cilvēki, tāpēc nedrīkst vispārināt. Otrkārt, jaunieši norāda, ka politikā tiek paveiktas gan labas, gan sliktas lietas, bet publiski pamana un izceļ negatīvo: *“[.]sliktās lietas vienmēr pamana pirmās, jo tās ir spilgtākas. Tādēļ, manuprāt, tās nomāc to labumu un pozitīvās lietas, pozitīvos cilvēkus, un cilvēkus, kuri dara.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Tāpat jaunieši saprot, ka sabiedrībā cilvēkiem ir dažādas intereses un vajadzības, kuras uzreiz un pilnā mērā nav apmierināmas: *“Katram ir savas vajadzības, tāpēc valsts nevar izdarīt visiem pa prātam.”* (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, nav JS)

Lai iegūtu padziļinātus viedokļus par valsts un sabiedrības attiecībām, fokusa grupu dalībniekiem tika vaicāts, kā, viņuprāt, sabiedrība uztver Latvijas valsti. Jaunieši biežāk minēja, ka cilvēki ir dažādi – ir tādi, kuriem ir slikta attieksme, bet ir arī pozitīvi noskaņoti, tomēr kopumā grupās dominēja uzskats, ka sabiedrības attieksme pret valsti ir negatīva. Jauniešu uzskatos varēja konstatēt viedokli, ka negatīvisms rodas ne tikai no reālās pieredzes, bet arī no sabiedrības uztveres: *“Sabiedrībai ir tas negatīvais viedoklis, ka vienmēr atradīslikto. Praktiski nekad nesaskata to labo. Vienmēr vieglāk atradīs to slikto, jo tā parasti ir arī vairāk šeit.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Tāpat jaunieši pauda viedokli, ka primārais ir cilvēku pašu rīcība un uzņēmība, lai uzlabotu situāciju valstī: *“Man liekas, paši cilvēki, ja mēs nesāksim kaut ko darīt, tad arī nekas nenotiks valstī.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Daugavpilī krievvalodīgo jaunsargu grupā tika uzsvērtā arī audzināšanas nozīme:

“[.] tas ir atkarīgs nevis no valsts, bet no cilvēka un audzināšanas. Kā ģimene viņu ir audzinājusi. [.] Ja no pašas bērnības viņam ir teikts, ka valsts ir laba, tu te esi dzimis, tev šī valsts jāmīl, jo viņa tev deva dzīvību, deva iespēju izaugt. Un ir tādi cilvēki, kuri ir pat gatavi nomirt par valsti, lai viņa būtu brīva, lai viņa tālāk attīstītos, būtu skaista un neviens tajā neiebruktu.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Nozīmīgas atšķirības attieksmē pret Latvijas valsti varēja konstatēt tieši krievvalodīgo jauniešu fokusa grupās. Krievvalodīgie jaunieši no Rīgas, kuri nav iesaistījušies Jaunsardzē, pauda kritiskus viedokļus par Latviju kā mazu valsti: *“Maza valsts, kas nevienam neko nevar izdarīt. Latvija vienmēr kādam piederēs. Daudzi nezina par Latviju. Viegli iekarot. Uz to [Latviju] neviens īpaši neskatās.”* (Rīga, jaunieši, krievu valoda, nav JS) Turpretī krievvalodīgie jaunieši no Daugavpils, kuri ir iesaistījušies Jaunsardzē, pauda pozitīvu attieksmi pret valsti, kā arī aktīvu pozīciju saistībā ar valsts tālāko attīstību: *“Valsts ar augstu potenciālu, kuras potenciāls nav līdz galam atklāts. Tai ir iespējas atvērties, jo ir ļoti daudzas sfēras, kurās var attīstīties.”* (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS) Pozitīvu nākotnes redzējumu un aktīvu nostāju pauda arī cits šīs fokusa grupas dalībnieks: *“Uzskatu, ka Latvija ir plaukstoša valsts, tā katru dienu attīstās, nestāv uz vietas. Jā, tā nedaudz atpaliek no citām valstīm un pilsētām tehnoloģijās, attīstībā, bet tas viss ir atkarīgs tikai no mums pašiem.”* (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Pētījuma rezultāti rāda, ka Latvijas sabiedrībā pastāv pilsoniskā patriotisma deficīts, kā arī plaša starp sabiedrību un valsti kā politisku institūciju. Šīs abas problēmas ir savstarpēji saistītas, jo pasaules politiskā vēsture rāda, ka, lielākoties, valsts patiesi rūpējas

par savu iedzīvotāju labklājību tad, ja pastāv pilsoniskās sabiedrības spiediens. Līdz ar to pilsoniskā patriotisma attīstība tiek saskatīta kā ilgtermiņa risinājums, lai Latvijas iedzīvotāji lepotos ne tikai ar savas valsts dabu, kultūru un sportu, bet arī ar tās politisko un ekonomisko sistēmu. Lai tas varētu notikt, ir jāveicina politiskā līdzdalība, un iespējas to veicināt arī tika izzinātas pētījuma gaitā.

Politiskā līdzdalība

Jautāti par motivāciju pašiem darboties politikā, lielākā daļa fokusa grupu dalībnieku atbildēja noraidoši, bet bija arī tādi, kas labprāt darbotos politikā. Respondentu sniegtās atbildes dod iespēju formulēt nozīmīgākos iemeslus, kas veicina un kavē aktīvi darboties politikā (5. attēls). Viens no biežāk minētajiem iemesliem, kāpēc fokusa grupu dalībnieki paši negrib darboties politikā, ir tas, ka viņiem patīk sava nodarbošanās un politika tiek uztverta kā “cits lauciņš”. Vairāki jaunieši minēja, ka viņiem patīk fizisks darbs pie dabas, bet politika ir “sēdošs” un tāpēc grūts darbs. Citi respondenti norādīja, ka viņiem ir tuvākas tehniskās lietas, mūzika vai sports. Otrs iemesls, kāpēc cilvēki negrib paši darboties politikā, ir nevēlēšanās uzņemties atbildību: *“Tur ir par ļoti daudz ko jāatbild un, ja nu kas, tad cilvēki uzreiz organizē grupas pret vai par. Sašķeltība arī. Ļoti liela atbildība.”* (Rīga, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

5.attēls. Politisko līdzdalību veicinoši un kavējošo iemesli Latvijas sabiedrībā

Kavē politisko līdzdalību	Veicina politisko līdzdalību
Patīk cita darbības joma	Vēlēšanās uzlabot valsti
Nevēlēšanās uzņemties atbildību	Politiskā izglītība
Trūkst izglītības un pieredzes	Prasme aizstāvēt savu viedokli
Publicitāte	Pieredze vadošā darbā
Negatīva attieksme	Politiskā pieredze
Sabiedrības atomizācija	Interesants un labi atalgots darbs
Korupcijas risks	
“Sistēma” ar saviem īpašiem noteikumiem	
Priekšstats, ka politika ir “netīra lieta”	
Neprot aizstāvēt savu viedokli	

Avots: Autores apkopoti fokusa grupu dalībnieku sniegtie viedokļi.

Ar politisko atbildību cieši saistīti ir vēl divi iemesli, kas attur no politiskās darbības – publicitāte un negatīva attieksme: *“[...] ja tu aizej uz politiķiem, tu esi tā kā zem lupas, jo visa valsts skatās, ko tu dari, kādas ir tavas kļūdas. Un bieži vien tos plusus, ko tu labi izdari, tos nemaz nepamana, pamana tikai tos mīnus.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Cits fokusa grupas dalībnieks vairāk akcentē tieši nevēlēšanos zaudēt savas dzīves privātumu: *“Bet tā pati publicitāte. Vai man tiešām vajag, lai manu seju zina visi, un apkārt. Un katru*

manu darbību publicē. Būt bez personīgās dzīves man nav vēlme.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Publicitāte tiek uztverta arī kā priekšnoteikums, lai varētu būt par politiķi: *“Par politiķi var būt tas, kurš bieži uzstājas medijos, kura viedoklī ieklausās.”* (Rīga, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Vecāku grupās vairākkārt kā problēma tika minēta nepieciešamība pēc citu cilvēku atbalsta, jo viens cilvēks politikā neko nevar izdarīt. Citiem vārdiem sakot, sabiedrības atomizācija arī attur no politiskās līdzdalības: *“Nav tās uzticības cilvēkiem, man liekas. Īstenībā mēs jau paši varam ietekmēt visu. Bet es viens izešu ārā uz ielas, un aiz manis tur neviens nestāvēs.”* (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS) Daži no vecākiem lietoja vārdu “sistēma”, lai pamatotu, kāpēc viņi neiesaistās politikā, lai gan principā gribētu un varētu to darīt:

“Uzskatu, ka es varu dot labumu sabiedrībai, bet ne esošajā politiskajā sistēmā, jo mūsu politiskajai sistēmai nav nekāda sakara ar mūsu valsti un, kā jau tika teikts, tā darbojas pati savās interesēs. [...] šajā politikā iet ir neiespējami, jo tur politikas nav.” (Rīga, vecāki, krievu valoda, nav JS)

Nedaudz citā griezumā jēdziens “sistēma” tika skaidrots latviešu valodas vecāku grupā:

“Latvijā tā ir tāda sistēma īstenībā. Iemācīts ir. Sistēma tā arī darbojas skolā, bērnudārzā, visur vienādi. Visur māca tā, ka tev jābūt pašam, tev jāizdara pašam, jācīnās pašam. Tikko kā izveidosies grupa, jūsu grupu sašķels, jo jūs jau skatītiesiet bandītisms, tā kā grupējums tāds. [...] visi lielie uzņēmumi pakļauti ir kaut kam. Tur kāds ministrs atbild par kaut ko, tur kāds draugs strādā. Tādā veidā cilvēki tiek sadalīti visi. Jums pasaka, kas ir jādara, un jūs darīsiet to, tikai tā.” (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

Negatīvo priekšstatu par politiku kā “sistēmu” papildina viedoklis, ka politikā pastāv noteikti nerakstīti likumi, kuriem cilvēks ir spiests pakļauties un kuri nosaka, ka ir ļoti grūti kaut ko mainīt: *“[...] tev ir jāsavāc komanda sava. [...] Nu, tur tāda sajūta, ka tur, pat ja tu viens tiec iekšā kaut kādā veidā, tevi tāpat pakļaus, tu būsi spiests pakļauties. Tu tur viens pats neizdarīsi.”* (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS) Līdzīgs priekšstats ir arī jauniešiem: *“Bet galu galā, vai arī tu gribi sasniegt ko labu vai sliktu, visi tāpat spēlē pēc tiem pašiem noteikumiem.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Pēc fokusa grupu dalībnieku domām, šos noteikumus nosaka ietekmīgi cilvēki. Pārliecību, ka Latvijas politikā kaut ko mainīt ir ļoti grūti, nostiprina arī “jauno partiju” fenomens, kuras ilgākā laika periodā cilvēkiem ir likušas vilties. (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

Jaunieši kā vēl vienu no atturošiem politiskās līdzdalības faktoriem minēja argumentu, ka politika ir “spēks, kas korumpē” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Apzinoties šo korupcijas risku, jaunieši nevēlas darboties politikā: *“[...] ja ir nauda, gribas vairāk naudas. Nauda nevar būt par daudz. Un es domāju, ka es nonāktu tādā situācijā, kad būtu kaut ko iespējams izdarīt savā labā.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Ar līdzīgu argumentu jauniešus no politiskās līdzdalības mēdz atrunāt arī vecāki: *“[...] es gribēju iet politikā, bet man mamma teica, ka esmu pārāk godīga, tāpēc tur neiederos.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Šis arguments ir cieši saistīts ar priekšstatu, ka politika ir “netīra lieta”, kas arī attur no līdzdalības: *“Tas ir apmēram kā ielēkt tajā tur bedrē iekšā ar brūno masu un tad*

staigāt riņķī un domāt, ka baigi labi izskaties, kaut kā tā apmēram tāda sajūta.” (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

Politiskā izglītība un pieredze, kā arī prasme aizstāvēt savu viedokli ir faktori, kas var veicināt un var arī atturēt no darbošanās politikā. Ja cilvēkam ir izglītība, pieredze un prasme argumentēti aizstāvēt savu pozīciju, tad cilvēki labprāt izsaka vēlmi darboties politikā, savukārt, ja to nav, tad cilvēki reāli novērtē savas spējas un nevēlas iesaistīties politikā. Piemēram, mācību priekšmeta “Politika un tiesības” apgūšana kādu jaunieši rosina apsvērt iespēju līdzdarboties politikā:

“Pagājušajā gadā skolā bija ļoti interesants priekšmets “Politika un tiesības”. Un mani patiešām ieinteresēja, kā viss valstī ir iekārtots, jo ļoti bieži cilvēki kritizē [...], piemēram, Ministru kabineta vai Saeimu, bet patiesībā viņi nezina, kādi tiem ir pienākumi un varbūt tie nemaz nav īstie vainīgie.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, nav JS)

Kāda citai jaunieši ir pieredze, darbojoties skolas pašpārvaldē, kas arī ir devusi pārliecību par to, ka cilvēkiem pašiem ir iespējas ietekmēt procesus gan skolā, gan valstī:

“[...] skolā es esmu padomē, un tā ir kā tāda maza saeima, kur mēs domājam, skatāmies. Es uzskatu, ka, kopš mēs esam tādi izveidojušies, skolā arī viss ir uzlabojies. Aptaujājot arī citus skolēnus, mēs esam izvirzījuši skolai tādas kā idejas, ko vēl varētu darīt, kā uzlabot. Man šķiet, ja mēs, paši cilvēki, arī ievirzītos Latvijas Saeimā, tad mēs varētu arī kaut ko tur uzlabot.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS)

Cits jaunieši norāda, ka labprāt uzkrātu pieredzi jauniešu organizācijās un pēc tam varētu darboties arī politikā: *“Es labprāt to darītu, ja man būtu pieredze. Ja es to kādu laiku tiešām praktizētu pirms tam, nevis tajā lielajā politikā. Kaut vai sākot ar jauniešu, ir tās jauniešu saeimas, un iegūtu to pieredzi, dažādus viedokļus uzklautu.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Tāpat vecāki, kuriem ir bijusi pieredze vadošos amatos, uzskata, ka varētu darboties politikā: *“Visu savu dzīvi es ieņemu vadošus amatus. [...] Man patīk aizstāvēt savu viedokli, man patīk, ka mans viedoklis palīdz citiem [...] cenšos panākt, lai maniem darbiniekiem būtu vieglāka un labāka dzīve, tieši tāpēc.”* (Daugavpils, vecāki, krievu valoda, nav JS) Citā vecāku grupā bija cilvēks ar reālu politiskās darbības pieredzi un no tā izrietošu pārliecību, ka politiskos procesus ir iespējams ietekmēt:

“Atšķirībā no pārējiem, es esmu bijis politikā vai esmu kandidējis vēlēšanās, esmu bijis deputāts arī kādā no pašvaldībām. [...] iesaistoties politikā, jums būs pārsteigums, cik ļoti daudz jūs patiesībā varat dot. Jo visiem ir tas stereotips – nē, tur jau tie trīs džeki kaut ko tur ietekmē, nu tā. Tik traki jau tas nav. Ja tev ir iniciatīva, vēlme, uzņēmība, tu to savu lietu, kaut kādus savus trīs četrus jautājumus, par kuriem tu stāvi un iededzies, tu viņus dienas kārtībā vari pacelt.” (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

Tomēr pats svarīgākais iemesls, kas cilvēkus motivētu iesaistīties politikā, ir vēlēšanās uzlabot valsti, un šo iemeslu vairāk minēja tieši jaunieši, nevis pieaugušie, turklāt to pauda jaunieši gan abās valodu grupās, gan arī tie, kas ir un kas nav iesaistījušies Jaunsardzē. Tas ir potenciāls, kuru ir ļoti svarīgi saglabāt un attīstīt, veidojot reālu priekšstatu par politiku

(ne idealizētu un ne nomelnojošu) un iemācot izmantot demokrātiskus politiskās līdzdalības instrumentus, lai šī vēlme tiktu transformēta praktiskā darbībā, nevis novestu pie vilšanās politikā. Piemēram, Daugavpils jaunsarga motivācija darboties politikā:

“Es ietu politikā, lai pārstāvētu tautas intereses. Esmu tāds cilvēks, kuram patīk palīdzēt citiem un radīt kaut ko jaunu. Gribas atbrīvot ne tikai valsti, bet visu pasauli no korupcijas. Uzskatu, ka cilvēcei kopumā ir jāattīstās, jāvirzās tālāk, jo drīzumā cilvēce sastapsies ar tādām problēmām kā pārapdzīvotība un resursu nepietiekamība. Tāpēc ir jāmeklē jaunas idejas, kā to risināt. Bet bez naudas, bez resursiem, kurus zog, nebūs attīstības.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Vēl viens motivējošs faktors, ko jaunieši minēja par iemeslu darboties politikā, ir priekšstats, kas tas ir interesants un labi atalgots darbs (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, nav JS; Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, nav JS)

Fokusa grupu dalībnieku paustie viedokļi par politisko līdzdalību uzskatāmi rāda, ka Latvijā ir iespējams attīstīt pilsonisko patriotismu, it īpaši jauniešu vidū, jo viņos ir motivācija darboties valsts labā un to vēl vairāk var veicināt, sniedzot kvalitatīvu politisko izglītību. Fokusa grupās iegūtā informācija par Jaunsardzi dod iespēju secināt, ka tā ne tikai sniedz priekšstatu par militāro dienestu, bet tai arī ir potenciāls gatavot politiski aktīvus un atbildīgus pilsoņus.

Patriotiskā audzināšana Jaunsardzē

Apkopojot visās fokusa grupās iegūto informāciju, iespējams formulēt svarīgākos elementus, kas veido Jaunsardzes tēlu: saliedētība; personības attīstība; fiziskās aktivitātes dabā; dzīvei nepieciešamās iemaņas; priekšstats par militāro dienestu; patriotisms. Respondentu minētie priekšstati par Jaunsardzi ir sakārtoti un analizēti atbilstoši šiem elementiem. Tie visi mijiedarbībā attīsta tādu īpašību kopumu, kāds ir nepieciešamas ne tikai valsts aizsardzībā, bet arī valsts kopējā attīstībā.

Saliedētība

Viena no būtiskākajām atšķirībām priekšstatos par Jaunsardzi starp jaunsargiem un grupām, kurām nav bijusi saskarsme ar Jaunsardzi, ir tā, ka jaunsargi uzsvēra tieši saliedētības un vienotības nozīmi, ko neminēja neviens no tiem, kam nav bijusi tieša saskarsme ar Jaunsardzi:

“Es Jaunsardzi redzu kā, pirmkārt, [...] vienotības sajūta, arī savā ziņā solidaritātes sajūta. [...] Tā sajūta, ka tev ir cilvēki, ar kuriem tu trenējies kopā. Tā vienkārši ir tā, godīgi sakot, vārdiem neapprakstāma kopības sajūta.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

No jaunsargu sniegtās informācijas var secināt, ka organizācijā ir pozitīva un labvēlīga savstarpējo attiecību gaisotne, kas veicina saliedētību: *“Un nākamais noteikti būtu [...] solidaritāte, es nezinu, pie kā to īsti pieskaitīt, bet, nu, es domāju, ka tas iemāca arī būt labestīgākam.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Daudzi jaunsargi par vienu no svarīgiem ieguvumiem no Jaunsardzes min draugus: *“Atradu savus divus labākos draugus, kuriem esmu gatavs pat uzticēt dzīvību.”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Jaunsardzei piemītošā saliedētības sajūta darbojas arī starpetniskajā saskarsmē, jo jaunsargi uzsver, ka viņiem nav nekādu problēmu sadarboties ar citu etnisko grupu pārstāvjiem: *“Tas ir tā, ka mēs sarunājamies ar saviem draugiem. Jaunsardzē, kad sadraudzējies, pilnīgi vienalga, no kuras tautības viņš ir.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Līdzīga pieredze ir vēl kādam Valmieras jaunsargam: *“Mums skolā arī tā bija, ka klasesbiedrs bija baltkrievs, viņš nebija tīrs latvietis. Viņš arī sāka iet jaunsargos, arī sadraudzējās ar visiem, viņam nebija vairāk pretenzijas.”* (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Arī krievvalodīgie jaunsargi uzsver, ka Jaunsardzē nekādas starpetniskās problēmas nepastāv un ir iespējams ar visiem saprasties:

“Ja mēs esam nometnēs, tad kontaktējamies ar savējiem. Atceros, ka runāju ar meiteni krievu valodā, bet viņa man atbildēja latviski, tā arī runājām. Bet ar kādu citu, pieņemsim, es runāju latviski, nezinu kādu vārdu latviski, runāju angļiski, jo [cilvēks] krievu valodu vispār nezina. Problēmu vispār nav.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Citā aspektā šo pašu domu izteica vēl viens krievvalodīgais jaunsargs:

“Ar citu tautību pārstāvjiem viss ir ļoti draudzīgi. [...] Tur visi ir draudzīgi. Tu ierodies nometnē, tur ir ļoti daudz nepazīstami cilvēki, viņi ir no dažādām Latvijas pilsētām, un tu gribot negribot ar viņiem sadraudzējies. Tas viss ir tik ļoti kopā, tik ļoti saliedēti. Un tie vingrinājumi, kurus mēs veicam nometnēs, tie ļoti saliedē [...]. Tas paliek uz visu laiku. Sajūti kaut ko vienojošu.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Savukārt krievvalodīgo jauniešu grupā, kas nav iesaistījušies Jaunsardzē, tika izteikts viedoklis, ka Jaunsardzē vairāk ir latviešu bērni, kas grib aizstāvēt savu valsti (Rīga, jaunieši, krievu valoda, nav JS), kas vedina domāt, ka krievvalodīgie ārpus Jaunsardzes vismaz kaut kādā mērā to uzskata par “latviešu organizāciju”.

Līdztekus priekšstata veidošanai par militāro dienestu, Jaunsardze jau šobrīd darbojas kā platforma sabiedrības atomizācijas mazināšanai un etniskās saliedētības veicināšanai. Šo aspektu var izmantot arī apzināti, lai mazinātu plaisu starp sabiedrību un valsti, kā arī etnisko sašķeltību, skaidrojot un attīstot pilsonisko patriotismu, kā arī iesaistot Jaunsardzē aizvien vairāk krieviski runājošo jauniešu.

Personības attīstība

Otra Jaunsardzei raksturīgā iezīme, ko minēja tikai jaunsargi, ir personības attīstība. Jaunsargu skatījumā Jaunsardze viņos ir attīstījusi tādas īpašības kā disciplīna, sevis pārvarēšana, mērķtiecība, atbildība, spēja komunicēt ar citiem cilvēkiem dažādās situācijās, rēķināšanās ar citiem cilvēkiem, uzticēšanās citiem cilvēkiem, sadarbošanās, komandas darbs, kā arī Jaunsardze ir iemācījusi “normāli uzvesties”:

“Es domāju, ka arī, pirms es sāku iet jaunsargos, es biju drausmīgs bērns. Tad, kad es iestājos jaunsargos, es tā kā iemācījos cienīt citu darbu, citu viedokli, sajūtas. Agrāk es to visu nemācēju. Biju tikai es. Un kas ir pārējie? Tas ir tikai tā. Bet ar laiku, kad esi jaunsargos, tu ielien savā rāmītī, kas tev ir jāievēro, tad ar laiku tu saproti, ka pirms tam tā nevarēja darīt.” (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Priekšstatu par to, kā Jaunsardze bērnos un jauniešos attīsta atbildības sajūtu, var gūt no krievvalodīgo vecāku grupas atstāsta par kādas paziņas bērna pieredzi:

“Man paziņa atdeva savu bērnu uz nometni pie Daugavpils, viņi dzīvoja teltīs, gatavoja malku ugunskuram, lai čuguna katlā varētu kaut ko uzvārīt. Bērnam bija laikam 11 gadi. Viņš bija stāvā sajūsmā, lai gan notievēja. Mamma saka – ļoti notievēja. Bet viņš tur sajūtās vajadzīgs, viņam bija pienākums atnest zarus un čiekurus ugunskuram, un viņš jau no rīta skrēja, lai citi nepaliktu badā. Un viņš sajūtās vajadzīgs. Un mans bērns arī vaicā – mammu, kad es tur braukšu?” (Rīga, vecāki, krievu valoda, nav JS)

Vēl viens komentārs par atbildības sajūtu kontekstā ar saliedētību tika minēts krievvalodīgo jaunsargu grupā: *“Tas viss saliedē, un, kad es iestājos Jaunsardzē, es kļuvi vairāk patriotisks nekā pirms tam, man ir kaut kāda atbildība. It kā tā ir tikai jauniešu kustība, tomēr tā ir arī kaut kāda atbildība.”* (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Cits jaunsarga komentārs precīzāk paskaidro, kā Jaunsardze attīsta un pilnveido personību:

“Tas noteikti ir pārvarēt sevi, varbūt savas bailes, savus limitus. [...] Un tā sajūta, kad tu izdari kaut ko tādu, kas tev likās pirms pāris nedēļām – vispār kā, ko, ar kādu palīdzību –, un tu to izdari. [...] Tu saproti, ja tu tiec pāri šitam, tu vari tikt pāri arī kaut kam lielākam. Un tu ej tieši uz mērķi. Tu vairs nebaudies, jo tu zini, ka tu kaut ko iepriekš esi varējis izdarīt, ko tev likās, ka tu vispār nespēj izdarīt.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Jaunsardze ir īpaša vide, kurā līdztekus ģimenei un skolai jauniešos var attīstīt pilsonisko patriotismu, jo Jaunsardze veido un nostiprina tādas rakstura īpašības, kādas ir nepieciešamas aktīvai un uz kopīgo labumu orientētai iesaistei politikā un valsts pārvaldes procesos.

Fiziskās aktivitātes dabā

Fiziskās aktivitātes un treniņi ir būtisks Jaunsardzes tēla elements gan jaunsargu vidū, gan tajās fokusa grupās, kuru dalībniekiem nebija tiešas saskarsmes ar Jaunsardzi. Specifiskais Jaunsardzes konteksts ir tas, ka šīs aktivitātes notiek dabā, līdz ar to Jaunsardzes tēlam vēl ir raksturīgi tādi elementi kā mežs un telts, auksts ūdens un dubļi, kas ir saistīts ne tikai ar sporta nodarbībām, bet arī ar spēju izturēt neikdienišķus apstākļus. Attieksme pret šāda veida fiziskajām aktivitātēm ir arī viens no būtiskiem faktoriem, kas nosaka, vai cilvēks iesaistīsies šajā organizācijā – ja tas patīk, tad tas motivē iesaistīties Jaunsardzē, bet priekšstats, ka tas fiziski būs pārāk grūti, daudzus jauniešus attur:

“Bet es uzskatīju, ka man tur būtu pārāk grūti, jo tur ir vajadzīga ļoti liela fiziskā sagatavotība. Man ir klasesbiedrene, kas arī aizgāja, meitene. Viņai tas patīk. Cik daudz skolā es esmu viņu satikusi, viņa saka, ka ļoti sāp kājas vai arī kaut kas sasists, un tas liekas šausmīgi.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, nav JS)

Vienlaikus paši jaunsargi uzskata, ka par Jaunsardzi ir izveidojies nepareizs priekšstats, jo īstenībā tas nemaz nav tik grūti: *“Bieži vien ļoti pārspīlē tos visus mīnus. Un arī pasaka tos mīnus tur, ka tur tie dubļi, auksts ūdens un tā tālāk. Pumpēšanās. Bet*

realitātē tur vairāk ir, kā saka, čilošana.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Tāpat arī jaunsargi norāda, ka ar instruktoru palīdzību savu fizisko formu laika gaitā veiksmīgi var attīstīt arī tādi cilvēki, kas sākotnēji nav fiziski ļoti spēcīgi:

“Viņiem liekas, ka būs tikai fizo, fizo, fizo un viss. Nu, ka nebūs kaut kas cits. Un ka viņi to nevarēs [..]. Bet viņi jau nezina to, ka instruktori ir pretimnākoši un saprot [..]. Es esmu redzējis ļoti dažāda tipa cilvēkus Jaunsardzē, kam ir grūtības kaut vai piecas reizes atpumpēties, bet pēc kāda gada Jaunsardzē [..] viņš jau var uztaisīt vismaz sešdesmit. Tā tas ir. Ja viņš to grib [..] un ir labi instruktori, tas ir ļoti viegli paveicams.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Līdzīgs novērojums par divām māsām ir arī jaunsarga mammai no Valmieras:

“Daudziem arī, manuprāt, tas asociējas ar fizisko sagatavotību, jo par vienu meiteni es arī runāju šodien. [..] tai otrai māsai liekais svāriņš diezgan padaudz. Un viņai kaut kas bija sastāstījis, ārprāts, ko tu tur darīsi, tu taču tauku bumba, tu taču nevari, nemaz nemēģini. Nu viņa tāda bēdīga, ai, es tomēr neiešu, bet viņš saka, tā tas nav, tikai tas, ka tu esi apaļāka, tas nenožīmē, ka tu nevarēsi, aizej pamēģini, neviens tev ar koku vai pātagu no pakaļas neskries, nespiedīs, pamēģini. Pierunāja to meiteni, arī pāris gadījumus jau viņa apmeklē, viņa pat labāk ar daudz ko tiek galā nekā tā māsa, kurai nav tas liekais svāriņš.” (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS)

Fiziskās aktivitātes ļoti pozitīvi novērtēja vecāki – gan ar bērniem jaunsargiem, gan bez, kā arī abās valodu grupās. Būtiskākais, kas patīk vecākiem, ir tas, ka laikā, kad bērns ir Jaunsardzē, viņš “nesēž telefonā”, nespēlējas datorā un nevazājas pa ielām. Vecāku grupā, kuru bērni iet Jaunsardzē, tika formulēts, ka tas ir ļoti bērnu fiziskajai un garīgajai veselībai. Valmieras vecāku grupā interesi un diskusiju izraisīja kāda vecāka minētais fakts, ka Jaunsardzē var iekārtot arī bērnu ar īpašām vajadzībām, jo citiem ar līdzīgām problēmām arī par to radās interese.

Fiziskā sagatavotība ir svarīgs Jaunsardzes elements, bet svarīgi uzsvērt, ka tas nav priekšnoteikums, lai varētu darboties Jaunsardzē, bet tieši Jaunsardzē fizisko formu var attīstīt jebkurš cilvēks ar dažāda līmeņa fizisko sagatavotību un spējām. Būtisks ir arī iepriekš minētais aspekts par organizācijas saliedētību un draudzību, no kā izriet toleranta un atbalstoša attieksme pret cilvēkiem, kuru fiziskās dotības vismaz sākotnējā posmā ir zemākas nekā citiem.

Dzīvei nepieciešamās iemaņas

Dzīvei nepieciešamo iemaņu attīstīšana ir vēl viens spilgts Jaunsardzes identitātes elements, kas tika minēts kā būtisks visās fokusa grupās. No fokusa grupu dalībnieku sniegtās informācijas var secināt, ka bērni un jaunieši Jaunsardzē apgūst pirmo palīdzību, ugunsgrāvu likvidēšanu, tēlu celšanu, mežglu siešanu, ūdens filtrēšanu, orientēšanos ar un bez kartes, fonētisko alfabētu, kā arī zina, ko darīt gadījumā, ja pa logu iemet granātu.

Spilgtas un pretrunīgas asociācijas izveidojušās tieši ar mežglu siešanu, jo jauniešu grupā, kuri nav iesaistījušies Jaunsardzē “mezglu siešana” tika minēta kā indikators tam, ka Jaunsardzē nav nekas nopietns: *“Es piekrītu tiem līmeņiem [pirms tam bija diskusija, ka Jaunsardzē ir viens no līmeņiem militārās karjeras attīstībā], bet tas tiešām ir tā, ka kara*

situācijā visi līmeņi dodas iekšā, bet izdzīvo tikai stiprākie. Tie, kas sēja mezglīņus...” (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, nav JS) Turpretī jaunsargi uzskata, ka dzīvē noder arī mezglu siešana (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS).

Kopumā jaunsargi augstu novērtē visu, ko apgūst Jaunsardzē, jo tas viņus sagatavo tālākai dzīvei arī tad, ja tā nebūs saistīta ar militāro karjeru:

“Bet arī noteikti tas, ka es tur jutos sagatavota. [...] vairāk sagatavota dzīvei. Varbūt es nezinu, kā īsti palīdz tas, ka tu pārzini, kā izjaukt ieroci, un esi fiziski sagatavota, lai varētu noskriet piecus kilometrus un nenomirtu. Bet tā sajūta, ka tu zini kaut ko vairāk.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Savukārt vecāki, kuru bērni iet Jaunsardzē, novērtē to, ka viņiem nevajag pašiem mācīt bērnam, kā nazi turēt rokā, iekurt ugunsgrāvu, siet mezglus vai nakšņot brīvā dabā, jo to visu izdara viņu vietā (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS). Vecāki ir pārliecināti, ka jaunsargi, atšķirībā no citiem jauniešiem, zinās, ko darīt, kad pazūd internets, kā arī pratīs rīkoties nestandarta situācijās (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS). Līdzīgs priekšstats par jaunsargiem ir arī vecākiem, kuru bērni nedarbojas Jaunsardzē: *“Dabas bērni, kas prot iekurt ugunsgrāvu ar slapjiem sērkokļiem.”* (Rīga, vecāki, latviešu valoda, nav JS)

Dzīvei nepieciešamo iemaņu attīstīšana ir būtisks Jaunsardzes identitāti veidojošs elements, un šādas prasmes ir vajadzīgas jebkuram cilvēkam, ne tikai tiem, kas vēlas veidot militāro karjeru. Šādu prasmju apgūšana tika pozitīvi novērtēta abās vecumu (jaunieši un vecāki) un valodu (latviešu un krievu) fokusa grupās.

Priekšstats par militāro dienestu

Viens no Jaunsardzes uzdevumiem ir izglītēt jaunatni valsts aizsardzības jomā, kā arī veicināt interesi par militāro dienestu, līdz ar to militārais aspekts arī ir būtiska Jaunsardzes identitātes sastāvdaļa. Visās fokusa grupās tika pieminēts tas, ka Jaunsardze gatavo NBS, Zemessardzei vai Robežsardzei tādā nozīmē, ka bērniem un jauniešiem ir iespēja labāk saprast, kas tas ir, un izlemt, vai viņi vēlas ar to saistīt savu nākotni. Vairāki jaunsargi minēja, ka plāno savu nākotni saistīt ar NBS vai Zemessardzi. Iespējams, ka tā ir sakritība, bet Valmieras jaunsargu grupā vairāk tika minēta Zemessardze kā tālākā dienesta vieta, savukārt Rīgas grupās lielāka interese bija par profesionālo dienestu. Daugavpilī un Valmierā vairāki jaunsargi minēja arī Robežsardzi kā potenciālo nākotnes darbavietu.

Tomēr Jaunsardzes militāro aspektu vairāk izcēla to fokusa grupu dalībnieki, kuriem nebija tiešas saskarsmes ar Jaunsardzi, bet jaunsargi akcentēja to, ka *“Jaunsardze nav tik ļoti militāra”* (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS). Saistībā ar militāro aspektu tika minēts, ka Jaunsardze ir “armija bērniem”, “mini-armija”, “armijas demo versija”, “gatavošanās karam”, “kariņa spēlēšana”, “īstās armijas izķemošana”. Daudzi no šiem apzīmējumiem tika minēti negatīvā un stereotipos balstītā izpratnē.

Jaunsargu vecāku grupā tika minēta šāda atziņa: *“Liekas būs tā armija, ka mūs visus nostādīs tagad rindā, būs jāsoļo pa apli. Tā ir bērnam tāda pirmā domāšana, kas notiksies, ka tā būs tā armija priekš bērniem.”* (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS) Jaunsarga teiktais apgāz šo mītu un uzsver, ka visvairāk Jaunsardzē iemācās dzīvē noderīgas lietas:

“Vairāk tā ir dzīves mācība. [...] Tā pati orientēšanās nav militāra joma, tas ir, vienkārši tu ieej mežā, lai tu neapmaldītos savā zemē. Orientēšanās, pirmā medicīna, uz ielas jebkuram var gadīties jebkas, un tu spēsi sniegt pirmo palīdzību.” (Rīga, jaunieši, latviešu valoda, ir JS)

Asociācija ar militāro arī veido priekšstatu, ka jaunieši tiek gatavoti karam kā “lielgabalu gaļa”. Šāds uzskats vairāk ir sastopams starp krievvalodīgajiem:

“Vispār man daudzi cilvēki ir teikuši tādas muļķības, ka jūs – jaunsargus audzina, lai pēc tam ietu karot pret Krieviju, jūs būsiet vienkārši kā lielgabalu gaļa. Es tādiem cilvēkiem gribu teikt – jūs esat idioti vai kā? Jo Jaunsardze – tā ir jauniešu organizācija, kas iepazīstina ar militāro tematiku. Tā negatavo nekādus karavīrus, nekādus “galvasgriezējus”.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Līdzīgi stereotipi pastāv arī latviešu auditorijā ne tikai saistībā ar Jaunsardzi, bet arī ar Zemessardzi. Zemessargs no vecāku grupas Valmierā stāsta par savu pieredzi, runājot ar citiem:

“Tas ir līdzīgi kā ar Zemessardzi. Mēs savā darbā, es tā kā darba vadītājs, jaunu cilvēku pieņemu darbā, pušiem prasu, kāpēc tu neej, negribi iet Zemessardzē? Viņš saka – a, ja sāksies karš, tad mani pirmo iesauks armijā. Viņš to nesaprot, viņam tās informācijas trūkums, ka Latvijā ir tāds likums, ka kara apstākļos ir visi iesaukti. Bet, tā kā viņš neko nemāk, viņš būs pirmais lielgabala gaļa, tie, kas kaut ko ir iemācījušies, tos valsts taupīs, jo tie kaut ko māk. Pilnīgs aplauziens. Jā, jā, tieši otrādi. Viņam būs jāmāca, tie muļķi skries pa priekšu.” (Valmiera, vecāki, latviešu valoda, ir JS)

Nenoliedzami militārais aspekts ir Jaunsardzes identitātes centrālais elements, tomēr ne vienīgais, jo ne mazāk svarīgi ir arī pārējie aplūkotie Jaunsardzes identitāti raksturojošie aspekti.

Patriotisms

Ņemot vērā, ka pētījuma galvenais uzdevums ir izzināt Latvijas sabiedrības un jauniešu uzskatus par patriotismu un lojalitāti pret valsti, viens no jautājumiem, kam īpaši tika pievērsta uzmanība, bija Jaunsardzes saistība ar patriotismu. Fokusa grupās iegūtā informācija diezgan pārliecinoši dod iespēju secināt, ka Jaunsardze ir cieši saistīta ar patriotismu, tomēr ne tādā nozīmē, ka patriotisms motivē iesaistīties Jaunsardzē, bet tādā nozīmē, ka Jaunsardze veido patriotismu. Citiem vārdiem sakot, patriotisms ir nevis cēlonis, bet sekas bērnu un jauniešu dalībai Jaunsardzē. Jaunsardze attīsta patriotismu ar parādēm, formastērpiem, gājieniem ar karogu, uzvedību. Tādējādi jaunsargi ir patrioti, tomēr iesaistās Jaunsardzē nevis patriotisma dēļ, bet tāpēc, ka Jaunsardzē ir interesantas aktivitātes:

“Tad, kad mēs gribējām iet, mums bija tā, ka teorētiski vajadzētu iet uz Jaunsardzi, ja es patriots, ja gribi uz Zemessardzi vai armiju. Bet mēs visi gribējām tādēļ, ka gribējām šaudīties, pa mežiem skraidīt vai uz tām nometnēm un tā. Tas mums tik nopietni nebija. Tas mums bija interesanti.” (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, nav JS)

Līdzīgu motivāciju min arī citi jaunsargi: “[Klasesbiedrs] teica, ka tur ir kaut kas saistīts ar nažiem, baigi labais.” (Valmiera, jaunieši, latviešu valoda, ir JS) Savukārt

patriotisms rodas un nostiprinās tad, kad bērni un jaunieši jau ir Jaunsardzē: “Daudzi iet neapzināti, tīri pamēģināt, un, ja viņiem iepatīkas [..], tad patriotismas rodas laika gaitā – ar pārgājieniem, parādēm, vairāk un vairāk.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Īpaši interesanta un svarīga šajā ziņā ir krievvalodīgo jaunsargu pieredze, ka tieši Jaunsardzē viņi ir ieguvuši patriotisku attieksmi pret Latvijas valsti un Jaunsardzes ietekmē maina arī savas ģimenes tradīcijas, kur pirms tam Latvijas valsts svētki nav svinēti:

“Līdz nebiju iestājies Jaunsardzē, es pat nezināju, kas tie ir par svētkiem 11. novembrī, jo ģimenē mēs tos nesvinējām. Un 18. novembri mēs nesvinējām, vienkārši gājām uz salūtu. Lielākoties mēs svinējām krievu svētkus un populārākos ārzemju svētkus [..]. Tikai tagad, kad sāku iet uz Jaunsardzi, uzzināju par šiem svētkiem, un tagad es vecākiem stāstu, tagad mēs 18. novembrī pat nelielu galdu klājam. Tas sākās pirms dažiem gadiem.” (Daugavpils, jaunieši, krievu valoda, ir JS)

Fokusa grupās iegūtā informācija dod iespēju secināt, ka Jaunsardze jau šobrīd ir ļoti efektīvs jauniešu patriotiskās audzināšanas instruments, tai skaitā krievvalodīgo jauniešu vidū.

Secinājumi

- Latvijā ir augsts patriotisma līmenis, pēdējā desmitgadē tam ir bijusi tendence pieaugt. Tāpat Latvijas sabiedrībā attieksme pret patriotismu ir pozitīva. Tomēr Latvijas sabiedrībai piemīt “raksturīgās pazīmēs balstīts patriotisms”, jo trīs nozīmīgākie patriotisma avoti ir daba, sports un kultūra. Ne vairāk kā vienai trešdaļai Latvijas sabiedrības ir raksturīgs “nacionālistisks patriotisms”, bet vismazāk attīstīts ir “pilsoniskais patriotisms”. Ņemot vērā pilsoniskā patriotisma nozīmi demokrātiskas sabiedrības attīstībā, šī patriotisma veida deficīts tiek identificēts kā ilgtermiņa Latvijas valsts attīstības problēma.
- Latvijas sabiedrības uztverē jēdziens “valsts” tiek nodalīts no politikas. Vairāk nekā 60 % Latvijas iedzīvotāju abās valodu grupās uzskata, ka “Latvijas valsts” ir “ģeogrāfiska teritorija, dzimtene, ģimene, daba”. Valsts jēdziens netiek saistīts ar politiku ne pozitīvā, ne negatīvā nozīmē. Valsts un politikas nošķirums izskaidro, kāpēc Latvijā vienlaikus pastāv gan augsts patriotisma līmenis, gan augsta neapmierinātība ar politiskajiem, sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem.
- Lai mazinātu plaisu starp valsti un sabiedrību, kā arī sabiedrības etnisko sašķeltību, Latvijā ir nepieciešams attīstīt “pilsonisko patriotismu”, kas tiek definēts kā “konstruktīvi kritiska un aktīva līdzdalība politiskajos procesos ar mērķi veicināt kopējo labumu, valsts un tautiešu labklājību un attīstību”. Pilsoniskais patriotisms ir jābalsta uz demokrātiskām vērtībām, politisko līdzdalību, pilsonisko izglītību un lepnumu par valsts politiskajām institūcijām, ekonomiku un sociālās labklājības sistēmu.
- Jaunsardze jau šobrīd darbojas kā efektīvs patriotiskās audzināšanas instruments, jo lielākoties patriotisms nav iemesls dalībai Jaunsardzē, bet gan sekas. Tātad Jaunsardzes praktiskā pieredze uzskatāmi rāda, ka patriotismu ir iespējams iemācīt. Turklāt tas vienlīdz efektīvi notiek abās etniskajās grupās. Tādēļ Jaunsardze un valsts

aizsardzības mācība tiek saskatītas kā viens no veidiem, kā Latvijas sabiedrībā attīstīt arī pilsonisko patriotismu.

- Jaunsardzes praktisko devumu jauniešu attīstībā un izaugsmē var strukturēt pa šādiem elementiem: sabiedrības (tai skaitā etniskā) saliedētība; personības attīstība; dzīvei nepieciešamās iemaņas; fiziskās aktivitātes dabā; priekšstats par militāro dienestu; patriotisms. Visi šie elementi mijiedarbībā jauniešos attīsta tādu īpašību kopumu, kāds ir svarīgs arī pilsoniskā patriotisma un valsts kopējā ilgtermiņa attīstībā – dzimtenes mīlestība, atbildības uzņemšanās, spēja sadarboties ar citiem cilvēkiem, mērķtiecība, grūtību pārvarēšana un citas.
- Jauniešu vidū tika konstatēta lielāka vēlme darboties valsts labā, kā arī mazāk kritiski uzskati par politiku, kas liecina, ka jauniešos ir augsts pilsoniskā patriotisma potenciāls, ko ir iespējams veicināt ar kvalitatīvām politiskās un pilsoniskās izglītības programmām, veidojot reālu priekšstatu par valsti un politiku – ne slavinošu un ne nomelnojošu.

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Ezermalas iela 8, LV-1017, Rīga, Latvija
<http://www.naa.mil.lv>